

‘ככתבם וכלשונם’

‘יש לאדם להתפלל להוליד בנים זכרים, שהרי מברכין ‘שלא עשני אשה’. ובב”ב (טו,ב) ‘תנחומין של הבל ניחמך כו’ אשרי מי שבניו זכרים אוי למי שבניו נקבות’. ומה שאמר ר’ יהודה שם בירך בכל — שהיתה לו בת, היינו משום דבת אחת צריך להיות עכ”פ לאדם לקיים מצות פריה ורבייה (כמ”ש ביבמות סא:), והרביה לעולם בא ע”י הבנות כדאיתא התם.

ומי שיש לו כבר הרבה בנים, יש לו לבקש גם על בת או בנות. וזה טעם דרב חסדא דאמר ‘לדידי בנתן עדיפי’ ע”ש ברש”י ותוס’ נדחקו, והנכון כי היו לו כבר ז’ בנים תלמידי חכמים ועדיין לא היתה לו בת, והיה מבקש רחמים להוליד בנות דהיו עדיפין לו אז, לפי שכבר היו לו בנים.

ומה שאמרו שם ‘בת תחילה סימן יפה’, נראה דהוא סימן למדה כנגד מדה בעבודת האדם, דתחלה עבד אדעתא דנפשיה ואחר כך לקיים כל העולם כולו, כדאיתא בפסחים (סח:), וכשהוא מכוין רק לעצמו, אז השי”ת נותן לו השכר רבייה דכל העולם ולא לעצמו, אבל אחר כך שהוא מכוין לרבייה דכל העולם כולו, אז השי”ת נותן שכרו לדידיה.

וגם מה שאמרו שם להרווחה בתו עדיפא — הוא גם כן מצד חסרונה, שאמרו בנידה (לא:), זכר ככרו עמו, נקיבה נקיה באה — כי מזונותיה על בעלה. ואפילו שהאשה נושאת ונותנת, עיקר צינור השפע על ידי האיש שהיא תלויה בו והוא תלוי במי שאמר והיה העולם (חולין פד:), ופרנסתו של אדם הקצובה מן השמים הוא לאיש, והיא לית לה מגרמה כלום רק מה שמקבלת מהשפע הנשפע לאיש שמזונותיה עליו, כלבנה המקבלת אורה מהחמה. ומעשה ידיה לבעלה, על כן גם מה שהיא נושאת ונותנת נקרא על שמו, וקרינן ביה וברכתך בכל אשר תעשה כיון דמעשה ידיה שלו ושליחותיה עבדא ושלוחו של אדם כמותו.

ובפסחים (נ:), דעבדא ומזבנא משבחה קרא. דזהו רזא דאשת חיל היא כנסת ישראל, שעיקרם בהשתדלות המעשים בעולם העשיה, ד’היום לעשותם’, שיהיו מעשיו מרובין מחכמתו, דעל כן הקדימו נעשה לנשמע. אבל באמת כל מעשינו פעלת לנו והכל בידי שמים חוץ מיראת שמים (ברכות ג:), שזהו רק בלב, כמו שאמרו ביומא (עב:), על פסוק ולב אין, שמכיר חסרונו דלית ליה מגרמיה כלום והכל מהש”י. רק הש”י רצה שנשתדל ושיקרא על שמינו, שאנו באים בשכרינו, דמאן דאכיל דלאו דיליה בהית לאסתכולי ביה (ירושלמי פ”ק דערלה), וכמו שתקנו חכמים באשה מעשה ידיה תחת מזונותיה. (מתוך ‘דברי סופרים’ לר”צ הכהן — יא).

עוד בדרך הרמז על ‘בת תחלה...’ — ע’ לקוטי מוהר”ן ל,ג; דגל מחנה אפרים — חיי שרה). וע”ע בספר החיים לאחי המהר”ל — ‘חיים טובים’ א.

עוד על ‘לדידי בנתן עדיפן לי מבני’ — ע’ חדושי אגדות למהר”ל; הגהות ריעב”ן; בן יהודע.

דף קמב

‘דאמר רב נחמן: המזכה לעובר לא קנה, לכשתלד — קנה’ — בטעמו של רב נחמן פרש רשב”ם (וכן כתב הר”ד), שהעובר נחשב כדבר שבא לעולם.

[ואף על פי שאינו זוכה לאלתר, שלכן צריך לומר ‘לכשתלד’ — אין כאן חסרון של דבר שלא בא לעולם.]

ובקובץ שעורים תמה על כך. ומצאנו כעין זה בחדושי הגר"ח (אישות ז, טז) בשיטת הרמב"ם בקידושי עובר, שחלו הקדושים אף כי אין בה דין 'מתקדשת' ו'אישות'. ובספר בית ישי (לט) באר זאת ב'כלל גדול': כל דבר שישנו בכח ולא בפועל, כאשר הוא יוצא לפועל הרי הוא חל למפרע. אף העובר, שהוא אדם בכח ולא בפועל, גם חלות דיניו הינם בכח בלבד, אך לאחר שיוצאים מן הכח אל הפועל, הם חלים למפרע].

ויש מפרשים (תוס' בגטין יג: רשב"א כאן) שלדעת רב נחמן, אם כי אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם, מקנה הוא לדבר שלא בא לעולם, ולהפך משיטת רב הונא שאדם מקנה דבר שלא בא לעולם [שפסק ביבמות צג. כרבי מאיר], ואינו מקנה למי שאינו בעולם.

[וייש להקשות לשיטת רב נחמן לפי סברא זו, מדוע המקדש אשה 'לאחר שאתגייר' אינה מקודשת, והלא לשיטתו אין חסרון בכך שהקונה אינו בעולם? — כתב בספר תורת גטין (גטין יג) שרק בעובר הגדל ונולד מאליו, סובר ר"נ שמועיל.

ואולם החזו"א (ח"מ לקוטים ט, יא) כתב על פי משמעות דברי כמה ראשונים, שלרב נחמן מועילה אמירת 'לכשתלד' אפילו קודם שנתעברה. וכתב לפי"ז שצריך לומר ש'לאחר שאתגייר' גרע טפי, לפי שעכשיו המקדש אינו בר קדושין כלל, ואילו כאן המקנה ישנו בעולם.

או בדרך זו (ע' חדושי ר' שמואל — גטין יג): בנכרי, אין כלל אפשרות של מעשה קדושין, ולכן אין לו כח כעת לעשיית מעשה קדושין שיחול לאחר שיתגייר. לא כן המזכה לעובר, יכול לעשות מעשה קנין עתה, שיועיל לאחר זמן, כשיבוא הקונה לעולם. וע"ע קצות החשן — רי"ב סק"ב; קובץ שעורים כאן].

ונפקא מינה בין שני הפירושים — המוכר לגוי עובר של בהמה מבכרת, כדי לפוטרה מן הבכורה; לרשב"ם משמע שקונה (לדעת רב נחמן, שהלכה כמותו לדעת כמה פוסקים), שהרי עובר נחשב דבר שבא לעולם. ולשיטה השנייה לא קנה, שהעובר כדבר שלא בא לעולם הוא (עפ"י הגהות אשרי; בהגר"א י"ד שכ"ק"י. וע' תרומת הדשן — ער; אבני נזר ח"מ"ק).

בשול"ת הרא"ש (קב, י) מבואר שעובר ודאי נחשב 'דבר שלא בא לעולם'. ולא הבנתי מה שהוכיח שם שעובר חשיב יותר 'לא בא לעולם' מפירות דקל, מהא דמודה ר' מאיר שא"א להקנות לעובר. — חדא, דלכאורה החילוק שבגמרא הוא בין 'דבר' ל'לדבר' ולא משום דעובר נחשב פחות 'בעולם'. ועוד, הא רב נחמן ס"ל להפך, שבפירות ל"מ ובעובר מהני. וצ"ע.

א. גר שמת ובזבזו ישראל נכסיו ושמעו שיש לו בן או שהיתה אשתו מעוברת חייבין להחזיר. החזירו הכל ואחר כך שמעו שמת בנו או שהפילה אשתו, החזיק בשניה — קנה' — כתב הרמב"ן שמדובר בעובר שכלו לו חדשיו והתחיל לצאת כשהוא חי ואחר כך מת, אבל אם מת בעודו במעיה, הרי הוברר שמעולם לא היה בר קיימא ולא קנה כלל.

א. כן גם דעת הר"ן והגמ"י. וכן הביאו מהירושלמי ומהרי"ף בכתובות. ובשער המלך (מכירה כב, י) פרש דבריו משום דעתו של המזכה, שלא נתכוין אלא אם יהא בר קיימא. וצ"ע, שהרי בסוף דבריו שנה הנמו"י דין זה לענין ירושה הבאה מאליה. וכ"מ ברמב"ן.

ב. מדברי התוס' (בסד"ה בן) נראה לכאורה שלא כשיטה זו, כי אם ראינוהו מתחיל לצאת חי אין התחלה לקושייתם. ומשמע שלשיטתם אף בנפל סתמא אין אנו דנים עליו בנפל למפרע. וכן מפורש בתורי"ד, שלדעת רב ששת יש לעובר זכיה כילוד, אפילו אם לבסוף הפילתו אמו. וכן דעת ר"י בן מגאש.

וע"ע מחלוקת רמב"ם וראב"ד (נחלות א, יג) בנפל שנולד בעוד לא כלו חדשיו, האם הוא נוהל ומנחיל. ויש אומרים דוקא בספק נפל פסק הרמב"ם שירוש מספק, לפי שהנכסים בחזקת האב עומדים והבן כרעא דאבוה (ע' בשול"ת הרדב"ן ח"ב תתלא). וע"ע: קצות החשן רעו; חדושי הגר"ח הלוי תרומות ח, ד; אבי עזרי נחלות א, ח.

(ע"ב) 'זהלכתא ככל הני לישני דאמר מר בריה דרב יוסף משמיה דרבא' — הקשו הראשונים, כיון שכבר נקבע שהמוכה לעובר לא קנה (כדלהלן), ולדברי רבא עצמו אין לעובר זכיה אף בירושה הבאה מאליה, אם כן, מה צורך לפסוק שעובר אינו ממעט בחלק בכורה, הלא זה אין צריך להשמיענו אלא אם העובר זוכה בנכסים (וכמו שכתבו בתוס' בנדה מד).

וכן קשה על דברי הרמב"ם, שמצד אחד פסק כרבא שאין לעובר זכיה אפילו בירושה דממילא (זכיה ומתנה ב,ית. וע' מכירה כב,י). ומאידך הביא (בהלכות נחלות ב,ה) מימרא זו שהעובר אינו ממעט בחלק בכורה. הגאון רבי חיים הלוי האריך (בספרו — תרומות ח,ד) בכללות ענין זה, ותורף דבריו, שלפי שיטת הרמב"ם יש להבחין בין עיקר דין ירושה, שקיים גם בעובר, ויש לו חלות דין 'יורש', ובין דיני זכית ממון, שאין לעובר. ואע"פ שלא זכה בנכסים, כי אין לו קנין זכית ממון, אעפ"כ שם יורש לא פקע ממנו, ולא בטל עיקר כח ירושתו שיש לו על הנכסים, והרי הוא יורש את הנכסים שיהיו שלו לאחר שיוולד. ולכן, אע"פ שאין לו זכיה אפילו בירושה הבאה מאליה, דין ירושתו חלה על הנכסים, ושייך שימעט בחלק בכורה, אם לא משום טעמא ד'ילדו לו'. (ובזה באר כל דברי הרמב"ם בהלכות אלו. וכן הלך בדרך זו הגר"ט — ב"ב קצא. [וע"ע להלן קנח:]). וכבר מבואר בספרי חכמים אחרונים שחלות הירושה אינה תלויה בזכית ממון בנכסים, וכדין 'משמוש' — שהמת יורש בקבר הגם שאין לו זכיה בנכסים. ע' בחדושי ר' אריה לייב מאלין — ח"א צח).

ז'אם תאמר משנתנינו — הואיל ודעתו של אדם קרובה אצל בנו' — יש מקום לפרש שהעובר מצד עצמו הוא בר-זכיה, ובעצם תיתכן אצלו תורת זכיה בממון, אלא שאין גמירות דעת לזכות עבורו. ולכן בבנו שדעתו קרובה אליו — זכה. ולסברא זו יהא מוכח מכאן שיש לעובר זכיה בירושה הבאה מאליה (כן נראה שהבין הראב"ד — תרומות ח,ד).

ואולם אפשר לפרש (וכך מורים דברי הרמב"ם — מכירה כב,י), שבאמת גם במתנת אביו אין לו זכיה בעודו עובר, אלא סברת 'דעתו של אדם קרובה... מועילה שיזכה בהם לאחר שיוולד. ולפי"ז אפשר שאף בירושה הבאה ממילא אין עובר זוכה (עפ"י הגר"ח — תרומות ח,ד).

א. ע' בקצות החשן (רי סק"ג) בשם שו"ת מהר"ם מרוטנבורג. ומבואר מדבריו שבמתנה זוכה העובר עוד בטרם נולד, ואולם אעפ"כ אינו נוהל ומנחיל. וע"ש בש"ך שם סק"א בשם חתנו, שלמסקנת הסוגיא ניתן לומר שהמוכה לעובר שלו קונה, ואעפ"כ אינו יורש אפילו בירושה דממילא.

ב. כתב בשו"ת הרא"ש (פג,ד), גם לדעת הסובר אדם מקנה לעובר שלא בא לעולם, אינו קונה אלא כשיבוא לעולם. ולכאורה אין הדברים אמורים אליבא דרב ששת — דבכולא סוגיא משמע שזוכה העובר מיד. [ותמהני על הלשון בשער המלך — מכירה כב,י]. וגם אין נראה שכוונתו לרב נחמן באומר 'לכשתלד' — דהא פשיטא שלא קנה אלא לכשיוולד. אלא נראה כוונתו לנידון דמתניתין, בעובר שלו. ומבואר כפי השיטה השניה הנ"ל.

ג. דנו הפוסקים בהקנתא 'דבר שלא בא לעולם', האם מועילה אצל בנו, כמו שאמרו כאן לענין הקנאה לבנו עובר — ע' בשו"ת המבי"ט ח"א שלט וח"ב קלו; שער המלך מכירה כב,י.

ותורף השאלה, אם זה שאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם הוא משום חסרון בגמירות דעת, או חסרון יכולת מעצם הדין. וע"ע בשטמ"ק בשם תוס' הרא"ש — שתי גרסאות [וע' שו"ת הרא"ש יג,כ ובבעל הטורים — תולדות, מש"כ בשם אביו — ואזיל לשיטתו]; נמוקי יוסף ב"מ סו; גמרא שם טז. תוס' ומהרש"א; לבוש, דרישה רט,ג; נודע ביהודה, תנינא — אה"ע נד; אור החיים — בראשית כה,לג; קובץ שעורים — לעיל סג, אות רעו; מלואים והשמטות על התוספתא נדרים מבעל החזון יחזקאל — סוף נשים, א; קהלות יעקב בכורות א; בית ישי — סא, הערה ו; מנחת שלמה נה,ט; בגדי שש — ב"ב, הערה קמא. וע"ע בענין זה ביוסף דעת ב"מ טז.).

שיטה שלישית (רי"ף, ר"י בן מגאש, רמב"ן — יבמות סו. ועוד. וכ"ה בירושלמי) שטעם זה אינו אלא מדרבנן, היות ודעתו של אדם קרובה אצל בנו, לכך תקנו חכמים בשכיב מרע שדבריו קיימים, כדי שלא תיטרף דעתו עליו. ולפי זה משנתנו מדברת בשכ"מ בלבד, אבל בברי לא קנה. ואולם הרמב"ם (מכירה כב, ע) ועוד ראשונים אינם מחלקים בדבר, וגם בבריא — קנה.

'הלכתא כוותן או הלכתא כותייכו? אמר ליה פשיטא דהלכתא כוותן דקשישנא מינייכו, ולא הלכתא כוותייכו דדרדקי אתון. אמר ליה: מידי בקשישותא תליא מילתא, בטעמא תליא מילתא' — יש לפרש: כללי ההלכות שנאמרו בגמרא, לפסוק כחכם מסוים כשחולק עם חברו — אפשר שלא משום שנחתו ובדקו בכל מחלוקותיהם והכריעו שכולן דעתו צדקה, אלא הכריעו הדבר בכללות, שאותו חכם הוא בר-סמכא יותר להלכה. וזהו ששאלו כאן, מי משניהם ראוי לסמוך עליו יותר. ונפקא מינה למי שאינו יכול להכריע לגופן של דברים, ונצרך לסמוך על אחד מהן. והשיבו: 'כוותן' — יש לסמוך יותר על הכרעת הקשיש. וענה לו שאין הדבר תלוי בזיקנה אלא ב'טעמא'. נמצינו למדים מכאן מחלוקת נוספת [שלא הוכרעה], האם יש לסמוך יותר על הקשיש אם לאו (קובץ שעורים).

ע"ש עוד מו"מ בענין זה, האם כללי ההלכה כפי חכם פלוני הם ככלל חיצוני על מי ראוי יותר לסמוך, או הכרעה לגופם של דברים.

ויש להעיר מהכלל 'דיבנא ורב אחא הלכה כדברי המיקל' — לכאורה נראה מכאן כפי הצד השני. (שאינן לומר שלא הכריעו ההלכה ולכן פסקו לעולם להקל — שהלא נחלקו אף במילי דאורייתא. ע' סוכה יח ועוד רבות). וע"ע בענין זה במאמרי 'חזון יחזקאל' להגר"י אברמסקי, מחותנו הרב ירושלמסקי זצ"ל. ואינו תח"י כעת.

דף קמג

'את וחמור — רב נחמן אמר: קנה מחצה, ורב המנונא אמר: לא אמר כלום, ורב ששת אמר: קנה הכל' — יסוד סברת האומר 'לא קנה' — כתבו ראשונים (ע' רשב"ם כאן; ריטב"א קדושין נא; שו"ת מהרי"ט נב, ועוד) משום אומדן דעת המקנה, שרצונו שהקנתו תועיל רק אם תחול בשלמות, ולא במקצת. ויש שכתבו לדון גם מצד חסרון בעצם הדין, שמעשה הקנאה שבטל מקצתו בטל כולו (ע' רש"ש קדושין נא. אבי עזרי — אישות ט, ב. וראה במה שהעיר על דברי הרש"ש בשיעורי ר' שמואל שם).

ואם תאמר, אם החסרון הוא משום אומדנא, מאי פריך מתרומת מר ומתוק, והלא ודאי רוצה לתקן טבלו, ואין סברא לומר שאינו חפץ בהפרשתו כלל כאשר א"א לקיימה במלואה?

פרש מהרש"ל (בחכמת שלמה), כיון שהפריש אחד מחמשים, ומקצת ממה שהפריש מר, ואעפ"כ דנים שתרומתו חלה על החלק המתוק שהוא פחות מאחד מחמשים, הגם שבדעתו היה לתרום אחד מחמשים דוקא, כדינו מדרבנן — הרי שאנו תופסים רק חלק מדבריו, כל מה שאפשרי שיחול, א"כ הוא הדין ב'את וחמור' יש לומר שיחול הקנין רק על המקצת האפשרי, אע"פ שדעתו על הכל. (וע"ע באבי עזרי אישות ט, ב. מה שהקשה על טעם זה).

יש מי שכתב שדוקא בכגון 'את וחמור' לא קנה כי הכל יודעים שאין החמור קונה ולהפליגו בדברים נתכוין, אבל בכגון מקנה דבר שלא בא לעולם עם דבר שבעולם שנתכוין באמת לשניהם — קנה מה שבעולם (עפ"י תורי"ד קכט).